

Belgelerle Türk Turizm Tarihi / Turizm Tarihi Araştırmalarında Kaynak Olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi Evrakı

Turkish Tourism History with Documents / The Documents of "The Navigation Department (Seyrüsefer Kalemi)" of "The General Directorate of Security (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti)" as a Source in Tourism History Research Documents

Ümit Baki ERDEM

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Danışmendliler Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Anahtar sözcükler:

Osmanlı Arşivi, Seyrüsefer
Müdüriyeti, Turizm tarihi, Seyahat,
Belge.

Key words:

Ottoman Archives, Navigation
Directorate, Tourism history, Travel,
Document.

ÖZ

Osmanlı Arşivleri tarih araştırmacıları için önemli kurumların başında gelmektedir. Bu önemini asırlarca Ortadoğu coğrafyasına hükmetmiş olan Osmanlı Devleti'nin ürettiği evrakları bünyesinde bulundurmasından alır. 95 milyon belge ve 400 bini aşkın defteri depolarında barındıran arşiv, turizm tarihi araştırmacıları için de birinci elden kaynak değeri taşımaktadır. Bu kaynaklardan birisi de Dâhiliye Nezaretine bağlı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Seyrüsefer Kalemi evrakıdır. 1913 yılında çıkarılan bir nizamname ile Dâhiliye Nezareti'ne bağlanan Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü bünyesindeki teşkilata ilaveten 1915 yılında Seyrüsefer Müdürlüğü adı altında bir alt birim kurulmuştur. Bu kurumun görevi Osmanlı Devleti'nde yurda giriş ve çıkışların denetlenmesi ile yurt içindeki seyahatlerin kontrolünün sağlanmasıdır. Bu çalışmada kurum bünyesinde 1915-1921 yılları arasında üretilen evraklar ve evrakların turizm tarihi açısından değeri tanıtılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The Ottoman Archives are one of the most important institutions for history researchers. It derives this importance from the fact that it contains the documents produced by the Ottoman Empire, which ruled the Middle East for centuries. Containing 95 million documents and more than 400 thousand ledgers, the archive is also a first-hand source for tourism history researchers. One of these sources is the documents of "The Navigation Department (Seyrüsefer Kalemi)" of "The General Directorate of Security (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti)" under "The Ministry of Interior (Dahiliye Nezareti)" during the Ottoman period. In 1915, in addition to the organization within The General Directorate of Security, which was affiliated to the Ministry of Interior with a regulation issued in 1913, a sub-unit under the name of "The Navigation Directorate" was established in 1915. The mission of this institution was to ensure the control of entry and exit to and from the country and the control of domestic travel in the Ottoman Empire. In this study, the documents produced between 1915 and 1921 within the institution and their value in terms of tourism history will be introduced.

GİRİŞ

Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde 1317 ve 1318 numaralı katalogda bulunan Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi dosya envanteri 1333-1340/1915-1921 yılları arasında ait evrakları kapsamaktadır. Bu vesikalar içerisinde seyahat varakası talepleri, yurt içinde ve yurt dışında seyahat edecek yolcuların listeleri, seyahat eden yabancılarla ilgili bilgiler, bunların sayıları, tabiiyetleri, kimlikleri gibi bilgiler vardır. Bunların yanında Balkan treni ile gidip gelenlerin listeleri; yolcular hakkında muameleleri gösteren pasaportlarda bulunanlara benzer standart talimatnâmeler, bazı özel kişilere seyahatleri esna-

sında kolaylık sağlanması için verilen emirler, pasaport vize işlemleri, tren veya vapurla gelip giden yolcuların denetimi, emniyet müfettişliklerinde ve istilâat memurluklarında görevli polisler ile ilgili işlemlere ait bilgileri de bulmak mümkündür (Rehber 2010).

EMNİYET-İ UMUMİYE MÜDÜRIYETİ SEYRÜSEFER KALEMİ EVRAKI

Osmanlı Devleti'nde 1908 yılına kadar iç güvenlik teşkilatını temsil eden Zaptiye Nezareti kaldırılmış yerine ertesi yıl 22 Temmuz 1909 tarihinde Dâhiliye Nezareti bünyesinde Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü kurulmuştu. 9 Aralık 1913 tari-

hinde çıkarılan nizamname ile Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Dâhiliye Nezareti bünyesinde teşkilatlanmıştı (İlter 2005). Cumhuriyet Dönemi Polis Teşkilatı'nın çekirdeğini temsil eden bu teşkilatlanma içerisinde artan ihtiyaçlar ve I. Dünya Harbi'nin getirdiği hassas durumdan ötürü olsa gerek 1915 yılında üç müdürlük daha kurulmuştur: Ecanip, Tatbikat-ı Adliye ve Seyrüsefer Müdüriyetleri (Gün 2012).

Osmanlı Arşivi kataloglarında DH. EUM. SSM kısaltılmış koduyla dosya usulü tasnif ile yer alan müdüriyet evrakı toplam 68 dosyadan oluşmaktadır. Bu 68 dosya içerisindeki evraklar online olarak uzaktan erişime açık durumdadır. İlk dosyadaki evrak 27 Cemâziyelevvel 1333/ 12 Nisan 1915, son dosyadaki en son tasniflenen evrak ise 1341/1923 tarihlidir.

Bu evraklar içerisinde bazı örnekler şunlardır: Dersaadet'e vapurla gelmek isteyen yolcuların isimlerini, tabiiyetlerini ve ikâmetgâhlarını gösterir bir cetvel (BOA.DH. EUM.SSM. Nr. 1/5); Balkan Treni ile yolculuk yapacak kişilerin uyması gere-

ken kuralları içeren 19 maddelik bir talimatname (BOA. DH. EUM. SSM. Nr. 11/38); Balkan Treni ile 1334/1918 yılı Şubat ayında yurda giriş yapan yolcuların isimlerini gösterir cetvel (BOA. DH. EUM. SSM. Nr. 18/14); 1331/1915 senesi 19 Nisan günü Galata yolcu salonuna vapurla gelen yolcuların listesi (BOA, DH. EUM. SMM. Nr. 1/25); Amerika konsolosları ile maiyet memurlarından on sekiz yaşın altında, kırk beş yaşın üzerinde olanlar ile Amerikan vatandaşı olan bütün kadınların memleketlerine dönmelerine izin verildiğine dair belge (BOA. DH. EUM SSM. Nr. 10/87).

Turizm tarihi bakımından önemi açık olan bu büro evrakı incelendiğinde tarihin diğer çalışma alanlarını ilgilendiren fazlaca sayıda belgeyi içerdiği de görülür. I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda faal olan bu kalem evrakında savaşın izlerini takip etmek de mümkündür. Askerî tarih araştırmaları yanında siyasi tarih araştırmalarını da ilgilendiren bu evraklara birkaç örnek vermek gerekir. Osmanlı vatandaşı iken esir sıfatıyla Rusya'da bulunmuş ve memleketlerine dönmek üzere yola çıkmış olan

Tablo 1. BOA.DH. EUM.SSM.Nr.1/6 Çeviriyazı

<i>İkamet Edeceği Mahal</i>	<i>Mevrudu (Geldiği Yer)</i>	<i>Memleketi</i>	<i>Sanatı</i>	<i>Sini (Yaşı-Doğum Yılı)</i>	<i>İsmi</i>	<i>Tabiyeti</i>
Beyoğlu'nda Kalyoncu kolluğunda eski yokuşta hanesine	Dedeagaç	Atina	Postacı	30	Antuan Nikopopolos	Yunan
Yeniçarşı'da Çikor Buşande hanesine	Dedeagaç	Asitane	Komisyoncu	20	Uze Nikos	İtalya
Pera Palas Oteli madamesi altı çocuğu ile	Selanik	Asitane	Tüccar	1878	Karl Osfar Wats	Alman
Zühdü Bey hanesine	Dedeagaç	İzmir	Memur	29	Ahmet Midhat bin Ali	Osmanlı
Pera Palas Oteli'ne	Berlin	Pirlipe	Mühendis	1882	Horman Nike	Alman
Şişhane Karakolu'nda Klirson hanesine	Berlin	Çanakkale		1890	Ester Rozelkal	Alman
Şişhane Karakolu'nda Klirson hanesine	Berlin	Çanakkale		1899	Sol Treves	Osmanlı
Pera Palas Oteli'ne	Berlin	Berlin	Tüccar	1892	Haristas	Alman
Galata'da Anadolu Oteli'ne	Burgaz	Burgaz	Tüccar	54	Hristo Canfozof	Bulgar
Beyoğlu'nda Altın Bakka'da hanesine	Dedeagaç		Rüsumat Memuru	64	Buranit Manos	Osmanlı

Yazı No	Tarih	İsim	Profesyon	Notlar
1	1870
2	1871
3	1872
4	1873
5	1874
6	1875
7	1876
8	1877
9	1878
10	1879
11	1880
12	1881
13	1882
14	1883
15	1884
16	1885
17	1886
18	1887
19	1888
20	1889
21	1890
22	1891
23	1892
24	1893
25	1894
26	1895
27	1896
28	1897
29	1898
30	1899
31	1900

Belge (BOA. DH. EUM. SSM. Nr. 1/6)

Yirmi otuz kişinin hudutta bulunan Pavli¹ köyünde sefil ve perişan hâlde buldukları ve bazılarının açlıktan öldükleri kayıt altına alınmıştır. 19 Ağustos 1918 tarihli bir vesikada esirlerin memleket girişlerine izin verilmesi için Sofya Sefareti'ne yazı yazılmıştır. (BOA, DH. EUM. SSM. Nr. 27-45). Türk basın tarihinin önemli isimlerinden Tanin Gazetesi muhabiri Uşâkîzade Ali Ekrem Bey'e Çanakale Savaşları için cepheye gitmesine ruhsat verilmesine dair belge bir başka örnektir (BOA. DH. EUM. SSM. Nr. 1/27).

Bu müdüriyetin ürettiği evraklarla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bizim alanımız açısından önemi olan bu müdürlük evrakından bir belge görüntüsü ve onun günümüz alfabesine çevirisi aşağıda verilmiştir. Müdürlüğün Osmanlı sınırları içerisine gidiş-gelişleri denetlediği ve bunlara dair muameleleri kayıt altına aldığı daha önce belirtmiştik. Bu belgede 1915 yılı Nisan ayının başlarında posta treni ile Sirkeci'ye inen yolculara ait bilgileri ihtiva etmektedir (BOA. DH. EUM. SSM. Nr. 1/6).

¹ Bugün Kırklareli iline bağlı Pehlivan köy ilçesi

Çevriyazısı tabloda verilen bu belgeye bakıldığında Sirkeci Tren İstasyonu'na gelen yolcuların ayrıntılı olarak kimlik kontrollerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Belgede yolcuların İstanbul'a ulaştığında ikamet edecekleri yerlerin, yaşlarının, mesleklerinin ve milliyetlerinin kayda geçirildiği görülmektedir. Tek başına paylaşılan bu belgeden bile dönemle ilgili birçok çıkarım yapılabilir. Belgenin yazıldığı dönemde faal olan meslekler, seyahat edenlerin yaşları, yol güzergâhları, o dönem kullanılan tren istasyonları gibi bilgiler önemli olabilir.

SONUÇ

Osmanlı Arşivleri içerisinde bulunan Seyrüsefer Müdüriyeti evrakı tarih araştırmacıları için zengin bilgiler sunmaktadır. Toplam 68 dosya içerisinde yer alan bu kalem evrakı turizm tarihi araştırmaları için ise özel bir öneme sahiptir. Müdüriyetin ürettiği bu evrak çeşidi diğer bürolarla olan yazışmalar düşünüldüğünde daha fazladır ve daha ayrıntılıdır. Bu fon içerisindeki evrak I. Dünya Savaşı sırasında ya da savaşın hemen ardından mütareke yıllarında bir şekilde Osmanlı topraklarına yolu düşmüş davetli-davetsiz misafirlerin izlerini sürme fırsatı vermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu misafirlerin izleri sürülürken yol güzergâhları, limanlar, trenler, tren istasyonları, diğer yolculuk araçları, gelen misafirlerin konakladığı mekânlar ve kaldıkları otellerin bilgilerine de ulaşılmaktadır. Evraka bu perspektiften bakan bir araştırmacının önünde daha önce ayrıntıları ile çalışılmamış bir ham evrak yığını durmaktadır. Bu ham kaynak grubu ile beraber ikincil ve üçüncül kaynaklarla desteklenen bir çalışma sayesinde son dönem Türk Turizm tarihinin gri alanlarını netleştirmek mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Başkanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi (BOA, DH. EUM. SSM), nr. 1/5; 1/6; 1/25; 1/27; 10/87;11/38.
- Gün, T. (2012). Emniyet-İ Umûmiye Müdürlüğünün Kuruluşu ve Gelişimi (1909-1918). (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Şanlıurfa: T.C. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Turizm Tarihi İncelemeleri

İlter, H. A. (2005). Türk Emniyet Teşkilatı (1945-1955). (*Basil-mamış Yüksek Lisans Tezi*). Samsun: T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, Yıl 2010, s. 374.

Ümit Baki ERDEM, Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Danışmendliler Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 60250, Tokat.

E-posta: umit.erdem@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0439-1988

Ümit Baki ERDEM

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (2009). Yüksek lisansını aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda yaptı (2017). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki uzmanlık görevine başladı (2010). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki uzmanlık görevinden ayrıldıktan sonra Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Danışmendliler Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinde Öğretim Görevlisi olarak işe başladı (2022). Hâlen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir.